# יאָסל ווײַנטרויב קומט אַריין קלאָר!

**פון: יואָב קאַווע-שטיבל**

יאָסל זיצט אײַנגעהויקערט בײַ זיך אין בונקער. די אויסגעוועלגערטע מחילה פאַרקלעפט אויפן סאַמע שפּיץ בענקל; דער קאָפּ אַרײַנגעגראָבן אין א ווערטערבוך אַזוי דיק ווי דער שמאָטשיקאַנער'ס ווינטער-פּעלץ, אָן קיין גוזמאות. דער נידריגער סופּיט הענגט איבער א פּאַרוויקלענישׂ פון דראָטן און א הפקרות פון פּאַפּירן — א חזיר-שטאַל. צעבײַלטע טונאַ-קענס שטעקן זיך אַרויס די קעפּ פון צווישן צעריסענע קְמָחָא-דְּפִסְחָא באַקסעס, און וואַרפן אויף מיר צווײַדײַטיגע בליקן. אויב פאַרשטײַ איך גוט, פרעגן זיי צי אויך איך הער די דינע קרעכצעלעך און מאָדנע גערוישן וועלכע קומען פון בית-כסא'ס וואַסער-טאַנק. מסתּם איז דאָס קייטעלע דאָרט עטוואָס פאַרקרימט צי פאַרהאַנקערט צווישן צינגל און שטאָפּער. פילט זיך אָן מיט וואַסער, שטעלט זיך אָפּ אויף עטליכע סעקונדעס צו כאַפּן דעם אָטעם, און שפּריצט ווײַטער, לסירוגין.

"אָה, דו ביסט עס?" הײבט יאָסל אַרויס די פאַרקילטע אויגן א האַלבע אינטש העכער די גלעזער, און פאַלט מיט זײַ באַלד צוריק אַריין אינעם וועריערבוך, אויסגעשאַלטעט פונעם אַרום ווי ס'איז איצט שובבי"ם-ת"ת. וועריר ווײַסט וויפיל וואָכן ס'פּייפט שוין דער וואַסער-טאַנק, די טונאַ האָבן נעבעך נישט קיין מנוחה, חתן דנן איז אָבער נישט דאָהי. ער מישט פלייסיג אין וועריערבוך הין-און-צוריק, לעקט דעם אצבע בין בלעטל לבלעטל — גיט מיר ווײַבס פון די כ' יאָרן.

אויב איז אָבער די רעכטע האַנט מיוחד צו מישן און לעקן בלעטער, דאַן קענט איר זיך שוין פאָרשטעלן פאַרוואָס גאָט האָט באַשאַפן די לינקע האַנט: קריכן אין באָרד. א צעשויבערטער בלאָנדער בעזעם, גראַדע נישט עפּעס מי-יודע געדיכט, מיט א לויזן קנאָבל היפּש אָפּגערוקט פון צענטער — סימנים נאָך פון א ראָבער-בענד וואָס איז געזעסן דאָרט פריער אין טאָג. יעדעס שנירל האָר וואָס ער ציט פון בלאָנד פעקל אַרויס, איז ווי א סגולה צו געדענקען אַריינצולייגן אין זיין נייער "וועקער" דערציילונג א פּריש אומבאַקאַנט וואָרט, נאָך אַן אַרכאַיזם מיט וואָס צו פיניגן און פאַרטרייבן די לייענער — ווי טיפער דער וואָרצל פון האָר, אַלץ פרעמדער און מער משונה'דיג דער טערמין.

איך קלאָר מיר אויס דעם גאָרגל; שטיל, העכער, און נאָך העכער, מעשה כָּל-נִדְרֵי. מיין כוונה איז צו ציען דעם אויפמערק פון דאָזיגן טשודאַק — "יואב, איין מינוט נאָר," מורמלט יאָסל אַרויס פון דער נאָז, און כאַפט זיך אַז דער צעקנייטשטער טלית-קטן ליגט אים נאָך פאַרשליידערט אויפן אַקסל. ער שאָקלט דעם טלית-קטן אַראָפּ, ערשט מיט א קנאַקל פון זרת, און איינמאָל דאָס געלע שטיקל צמר וויגט זיך שוין אין דער לופט, באַוועגט ער דעם גאַנצן גוף אַזוי אַז ס'פאַלט אַנידער. די הענט וועט ער אָבער ווי א נאָרמאַלער מענטש נישט ניצן. אויבער-חכם? סתם פויל? שוין, לכאורה געדענקט אַרויסצונעמען די פאָדערשטע כּנפות פון וועג פאַרן גיין נקבים-קטנים, א וַיִּשְׁכָּחֵהוּ אָבער לאחר-המעשה.

כ'וואונדער מיך צי ער ווייסט פונעם ציגאַרעטל וועלכס שווימט אַרום מיט דער שוואַרצער קאַווע אין גלעזל. אַריינגעפאַלן דאָרט בטעות? במחשבה תחילה? עוֹד אֲנִי מִשְׁתָּאֶה, באַמערק איך אַז דער לינקער פוס זיינער רייבט זיך אינדרויסן פון שוך, בניחותא. זייער שיין! איז יענץ העל פינטל דאָרט אין זאָקן א פלעקל צי א לעכל? כ'בין אַליין נישט זיכער, כ'זע שוין נישט אַזוי גוט. ער גייט קורצע ווייסע זאָקן, ווייל צוואָנציג יאָר צוריק האָט אים די מאַמע געזאָגט אַז דער ווייסער קאָליר טוט בעסער אייַנזאַפּן דעם שווייס, און אַזוי בלייבט עס שוין ביז משיח'ס טאָג.

## וְלֹא יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק

יאָסל ווייַנטרויב איז צוריק! יאָסל — צי ר' יאָסל, ווי ער ווערט געוויסן ווען מ'דאַרף פון אים אַמאָל א טובה — איז בעצם א שטיקל אֶזְרַח אין וועקער. טאַקע מער לייענער ווי שרייבער, פּאָרט געשריבן דאָ דאָרט אונטער ווייס איך וועלכע פּסעודאָנימען. מה שלא יעשה השכל, ווייסן מיר אָבער שוין איז יעשה הזמן. די טיר פון קלאַזעט האָט זיך אויפגעפראַלט, און דער שלייער איז פונאַנדערגעפאַלן. ס'איז היינט אַן אָפענע וועלט, מ'קען שוין גאָרנישט באַהאַלטן. הכלל, קומט דער יאָסל אַריין אין "וועקער 18#" מיטן ערשטן קאַפּיטל אין דער שפּאַנענדיגער דערציילונג, "דער **גרינער** יֶצֶר-טוֹב." ובלשון פון עמיצן הינטער די קוליסן — "ער קומט אַריין קלאָר!"

"דער **גרינער** יֶצֶר-טוֹב" איז געשריבן אויסשליסליך צום "וועקער." אַלץ איז פרישע וואַרע, געזיפט די אייער און באַקוקט די מעל. אין דאָזיגן אשכול וועט איר קיין "ספּוילערס" נישט געפינען, הפנים, נישט איידער ס'דערשיינט די דערציילונג. דער אשכול איז גיכער א "הֲכָנָה דְרַבָּה!" דאָס גרייטן זיך צו א מְצָוָה, האָבן צדיקים אונז געלערנט, איז אַמאָל אפילו גרעסער פון דער מְצָוָה אַליין.

תכלית, ווָאס טוט א שרייבער מיט אַזוינע ווערטער וועלכע קענען אַמאָל דעם לייענער זיין אומבאַקאַנט? אַריינגיסן פון זיי וויפיל ס'גייט? בלויז אַריינשפּרענקלען? שטיין ווייט? יאָ, נישט קיין חדשות. ס'ווערט שוין געבערענגט פון פריערדיגע, זיי דערמאַנען עס, פרעגן שוין, רעדן אַרום דערוועגן, קלערן אַריין דערין — רירן עס אפילו אָן.

## וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה

פאַראַן אַזוינע וועלכע זענען דאָ א "סור מרע." ס'פעלט נישט אויס, שרייב כלשון בני אדם, ווי די עלטערן האָבן גערעדט אינדערהיים, ווי דער מלמד האָט גערעדט אין חדר, און מִי שֶׁבֵּרַךְ אֶת הָאָבוֹת הוּא יְבָרֵךְ אֶת הַבָּנִים וְנֹאמַר יְשָׁקְנוּ. כ'זע נישט ס'זאָל זיין עפּעס שלעכט מיטן אַזוי גערופענעם ענגן וואָקאַבולאַר, מ'גיט זיך אַן עצה, מ'שטיימער נאָך אַזוי גוט ווי די יעניגע וועלכע האָבן אין זייער באַזיץ א פענצי לעקסיקאָן — ער זיצט איבער שוועבעלע מיליאָנען, און קען ניטאַמאָל סיינען דעם אייגענעם נאמען. זיי נישט קליגער, זיי נישט קיין אויבער-חכם, ואחרון חביב, אויב ווילסטו אַז דער עולם זאָל לייענען און הנאה האָבן פון דיין ווערק, דאַן שרייב "נאָרמאַל."

היכי דמי נאָרמאַל? גאָרנישט טרעפט "נאָרמאַל" אין פינטל אַריין ווי דער סטאַטוס-קוואָ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם. די קאָנסעשאָנס פון דער אָפּגעשמיסענער הוֹשַׁעְנָא צום שטויביגן זוים פון ארון-הקודש; אַן אַנאַלפאַבעטיש גלות וועלכס גוואַלדעווען ביים פרשת-דרכים מיט א הוט אַראָפּגעקוועטשט ביזן פּיטום פון נאָז — "אָהַבְתִּי אֶת אֲדוֹנִי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי," דערקלערט ס'שילדל, אין פעטע שוואַרצע אותיות. ס'איז די מאַמע'ס מילך וועלכע סאַנקציאָנירט די גרעניצן פון נאָרמעס, און אויב קיווערט עמיצער בין ימין לשמאל, ווערט יענער באַלד פאַרשריבן בספרן של אויבער-חכמים גמורין.

## דִּבְרֵי אוֹיְבֶיךָ-חֲכָמִים וְחִידֹתָם

א שמעק פון אויפגעקלערטקייט הויערט דאָרט איבער די קעפ — גאָלע אָפּגעשליסנקייט, רבותי! "סאָקערס און לוזערס!" אומעטיגע פּנימער שלענדערן זיך אַרום מיט אויסגעלאָשענע אויגן — אַן עצבות רינט פון די נעזער. "דורכאויס חודש תשרי שלייכן שקצים אַרויס פון דער הינטערשטער טיר לענגליכע חלות און אפילו זויערס," דערציילט א וויסל-בלאָזער סודות — "מ'טונקט דאָרט אין האָניג ווי גלייך ס'איז בלויז א דרבנן."

א הויכראַנגיגער אויבער-חכם מסביר'ט מיר אַזוי: דאָס עצם באַניצן זיך מיט אומבאַקאַנטע ווערטער, גיט א געלעגנהייט צו מאַכן אָט די ווערטער באַקאַנט. ווייטער, איינמאָל די אַזוי גערופענע "אומבאַקאַנטע ווערטער" (מאַכט קוואָטעישאָן-מאַרקס מיט די הענט אין דער לופט [א חסר-דעה נעבעך. מסתם אויך דער מנהל און די עלטערן זיינע ווייטער שולדיג ]) האָבן זיך שוין געביטן צו באַקאַנטע ווערטער, דאַן שטיימער דאָך אויפן זעלבן פּלאַץ מיטן "סור-מרע" חדר, בנוסף צו א רייכערן וואָקאַבולאַר — "האַק אַריין וויפיל ס'גייט."

בתוך הדברים גיט ער מיר משל, א מעשה א בוידעם, אַ איד וועלכער גייט אין שול און קויפט א צדקה-ראַפעל. הקיצור, א מִצְוָה געווינט דער איד זיכער. איצט, בנוסף צום זיכערן געווינס, קריגט ער אויך א שאַנס צו געווינען עפּעס וויסערך-וואָס, א פּאָר גאַטקעס וועלכע רביה"ק זצ"ל האָט געטראָגן דורכאויס די ניין טעג, צי זאָל זיין עפּעס אַן אַנדער רוי שטיק עולם-הזה. ("רַב לָךְ שֶׁבֶת בְּעֵמֶק הַבָּכָא..." צייט מיר דער אויבער-חכם אָן א מדרש, א ווילדן פּשט, א פּחד פון א מדרש. ס'טייטשט דער רב וועלכער איז געזעסן לכבודך בעמק... דווקא אין די ניין טעג... שוין, וואָס פאַרשטיי איך. עמוק עמוק וואָלט כוכב געזאָגט; נאמר כאן עמק, ונאמר להלן עמוק...).

כ'הער ביידע צדדים, און כ'לאָז מיך צו יאָסל'ן אין בונקער. אַז שרייבט א איד א לאַנגס און א בריייטס, איז דאָך נישט מער ווי פּאסיג צו וויסן מיט וועמען מ'גייט צום טיש — אַן אומגעהייער סכום בלעטער, קורסירן אַרום שמועות, אומגעפער פערציג זייטן דער ערשטער קאַפּיטל אַליין. געהערט ער דעם "סור-מרע" לאַגער, צי געהערט ער דעם "אויבער-חכם" לאַגער. (פּשט כ'וויס דאָך נישט צי אויך ער איז א "וויקטים"; צי אויך אים האָט דער טאטע געזונדפּ'ט, מאַמע נישט פאַרשטאַנען, מנהל פיינט געהאַט, מלמד מאָלעסטעד, און שטייצעך די גאַנצע וועלט, יעדער אויסער ער אַליין שולדיג אין אַלע זיינע פּראָבלעמען...) אפשר גאָר געהערט יאָסל נישט אַהער און נישט אַהין; נישט קיין "וְנֹאמַר יְשָׁקְנוּ," און נישט קיין "האַק אַריין וויפיל ס'גייט."

"מיין ציל איז אינגאַנצן נישט אַריינצוואַרפן ווי מער אומבאַקאַנטע ווערטער," פאַרקלאַפּט יאָסל דאָס ווערטערבוך, קושט עס בטעות, ווי א הייליג ספר, און פּראָבירט דעם קוש צוריקצונעמען. "פאַרקערט גאָר. אויב איז שייך צו פאַרמיידן דאָס באַניצן זיך מיט אַזוינע ווערטער, דאַן אדרבא!"
דער ציל זיינער, זאָגט יאָסל, איז צו שילדערן א דערציילונג, דברים כהוויתן, מיט א העכסט-אָביעקטיוון בליק. (אָביעקטיוו? געשטעלט דעם גנב אַלס שומר? מסתם איז ער אויך פון די וועלכע האַלטן אַז פעיק-ניוס ס'יז-ען-ען און דער רעדיקל-לעפט פעילינג ניו-יאָרק קריימס זענען אויך אָביעקטיוו, ניין?) ער אַרבעט נישט פאַר די אינטערעסן פון קיין שום גרופּע. ער האָט נישט קיין סופער-פעקס, און טאַנצט אפילו אָפּ דעם בְּךָ-בָּטְחוּ אין א וויקל ביי זיך אינדערהיים. ובלשון דעם גרויסן און הייליגן "סטאַבילער גאון," זאָגט מיר יאָסל אַז האָט "געטעסטעט

פַאזיטיוולי טוערדס נעגאַטיוו" אין זיין אָנגעשטעקט מיט סיי וועלכע לעקסיגאָגראַפישע אַגענדעס. (לעקסי-וואָס? למפע"א! דו זעסט די אירַאניע, רייט?). דאָס טרוקענע מציאות פַארלאַנגט אָפטמאָל געוויסע ווערטער כדי זיך ריכטיג צו פרעזענטירן. עס צו איבערהיפן אדער איגנאָרירן, קומט מיט א בינטל אומגינסטיגע רעזולטאַטן, און לאָזט צווישן אַנדערע איבער א נעגאַטיווער עפעקט אויף דער קוואַליטעט.

נו, און צו פראָדוצירן הויכע קוואַליטעט דאַרף מען דען גיין זוכן אין טונקעלע קעלערן פאַרשטויבטע סחורה? פרעג איך יאָסל'ן. קען מען דען נישט אַפירקראַצן פאַסיגע סינאָנימען מיט א היימישן טעם, און אויפהערן מחיה מתים זיין די אומגעלומפערטע אַרכאַיזמען? איז דאָס "טרוקענע מציאות" טאַקע אַזוי אויסן זיך צו קליידן דווקא אין פאַרצייטישע ווערטער, גראָז-באַוואָקסענע שורות, און שטומפיגע פאַראַגראַפן? איז דאָס "טרוקענע מציאות" שטעקן געבליבן אינעם צוואָנציגסטן יאָרהונדערט?

והשנית, פרעג איך יאָסל'ן, מַה נִּשְׁתַּנָּה! פאַרוואָס האָט דער פּוילישער, ליטווישער, און אוקראַינישער איד יאָ געמעגט אַריינפלעכטן אין אידיש יעדער די שפראַך פון דער סביבה זיינער, משא"כ מיר טאָרן נישט אַמעריקאַניזירן דאָס אידיש, און עמאַנציפירן אונזער שפראַך לפחות פון אַזוינע טערמינען מיט א מאַסק-לאָזן אייראָפעישן פרצוף, א וואָרט אַריין אַזוי אין אידיש אָן קיין טבילה אפילו — פאַרוואָס? (דיין טאַטע, למשל, זאָגט אויך "עמאַנציפירן," ניין? ס'גוט, קענסט שוין אַראָפקריכן פון הויכן לייטער. אפשר זאָלסטו דיך אַליין פרעגן די שאלות, פאַר דו גייסט פאָרהאַלטן יאָסל'ן. אַה! פראָבירסט הייסט עס "אים" גאָר צו געפעלן? שוטה).

"יואב, טשיל דאַון!" רייסט יאָסל אָפּ דעם הינטער-חלק פון בענקל, מיט אויסגעצויגענע אָרעמס אין דער לופט גענעצט ער איידל אָפּ, און לאָזט זיך אַריין אין א שמועס בעמידה — "כ'בין בכלל נישט מחולק מיט דיר."

## מ'ברויכמער זאַפּט — א סך דזשוס!

ראשית כל שטעלט יאָסל קלאָר אַז דאָס מאַמע-לשון זיינס איז אידיש. בייסט אים! א תינוק שנשבה! במקום דעם "קאַמען-קאָר" און "קריטיקל-טינקינג", זאָגט יאָסל, האָט מען אין אים אַריינגעבאָכעט א אידיש אַזאַ פון סאַמע העכסטן קאַליבער. (בנוסף צום ריגירעס קוריקולום אין לימודי-קודש...). ממילא גראָד אַזוי זעט ער נישט עכט קיין סיבה צו גיין באָרגן ווערטער פון אַנדערע שפראַכן, אויב שרייבט ער אויף אידיש — סיידן... סיידן אויב טרעפט זיך אַמאָל א ספּעציפישער אידישער טערמין — און ס'טרעפט

זיך, ווי אין יעדער שפראַך — היפש מאָגער, עטוואָס שטומפיג, אויסגעטריקנט מלגב ומלבר, בו בזמן וועט אין שכנות'דיגע פעלדער פאַשענען פעטערע און זאַפטיגערע אַלטערנאַטיוון, דאַן יאָ, וועט ער אַמאָל "דיטשן" א שטיקעלע אידיש.

"א גְרוֹגֶרֶת דְרַבְּי צָדוֹק, נאָכאַלעם, וועל איך טאַקע איבערלאָזן פאַר יידישסטן און אידישסטן קנאים," פליקט יאָסל אָפּ דאָס זילבער-פּאפּיר פון א הייס בעקעלע יאַפּטשיק, די טאַנצנדיגע פאַרע פראַסקעט אונז ביידן אין פּנים, און באַדעקט דאָס דיקע וועטערבוך אין א פליישיגן טוי. "אַזוי ווי די יאַפּטשיק דאַרף שטיקער בהמה, און אַזוי ווי דאָס פּיקל דאַרף דעם קראַך, אַזוי דאַרף דאָס געשריבענע וואָרט זאַפּט און קאָליר. מ'ברויכמער זאַפּט," דערלאַנגט ער מיר א טעלער און גאָפּל — "א סך דזשוס! א סך קאָליר! מ'האָמער סטאַנדאַרטן."

כ'לייג מיין לינקן אָרעם אַרויף אויפן קאַפּל, כ'בין נישט זיכער צי יאָסל וועט מיך דזשאָדזשן פאַרן מאַכן א ברכה אָן קיין שני כיסוים. (און צי דער אייבערשטער וועט דיך דזשאָדזשן, פון דעם זאָרגסטו דיך נישט?) מיט די נעגל פון רעכטער האַנט צי איך אַראָפּ א שטיקל פונעם אַרויפגעדרייטן אַרבל, וואָרום דער נאַקעטער אָרעם כשלעצמו קוואַליפּיצירט נישט פאַר א צודעק — שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ! פּשש, יאַפּטשיק איז וואויל! נו, זיי ממשיך… כ'האָב נישט געמיינט איבערצוהאַקן, כ'וויל דאָך אָבער נישט גנב'ענען ביים מֶלֶךְ הָעוֹלָם.

"כּלפּי אַמעריקאַניזירן דאָס אידיש," זאָגט מיר יאָסל, "טעאָרעטיש ביסטו זיכער גערעכט. דאָ קומט אָבער אויך אַריין די קאָנוועגן פון א שפראַך, און ווייטער א דיפערענץ צווישן כלל-שפראַך, קולטור-שפראַך, און אַנדערע וואַריאַציעס. (מער איבער דעם אַן אַנדער מאָל). מה שנוגע לענינו אָבער, נישט אַז איינער האָט מיך געפרעגט, און זיכער בין איך נישט קיין שום אויטאָריטעט וועג ס'קומט צו שפראַך. פערזענליך שטערט מיר אָבער נישט קיין סך דאָס אַריינמישן ענגלישׁ. אוודאי אַזוי, מ'דאַרף אָבאַכט געבן אַז די שפראַך זאָל נישט פאַרוואַסערט ווערן, אָבער ווי געזאָגט אויבן, 'מ'ברויכמער זאַפּט.' דאָס איז אונזער פּריאָריטעט."

## כָּל דַּרְכֵי אִישׁ 'זאַך' בְּעֵינָיו

"רעדן ענגליש האָט איר געזאָגט? וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל? גוט, כ'העל אייך געבן ענגלישׁ! וויאַזוי קוקט אויס אונזער ענגלישׁ? גייט אַריין א אידל אין 'האום-דיפּאָט,' צירקולירט א וויץ סוכות צייט, און בעט 'דע טינק דעט קאָנעקטס דע טינק ענד גאויס אינטאָ דע אָדער טינק.' בקיצור, אונזער ענגלישׁ, כן! וועו

דער נאַר וואָלט נישט געווען מיינס... ס'איז אָבער נישט אַז אויב אין 'האום-דיפאָט' וואָלט מען איצט אַנשטאָט ענגליש גערעדט אידיש, און די אָראַנזשע שירצלעך וואָלטן אַנשטאָט טאַטואירטע ביר-בייכער באַדעקט האָלעפצעס מיט געלע טלית-קטנ'ס, וואָלט דעמאָלט דער מצב פיל בעסער געווען. אונזער אידיש איז דאָך אויך מער וויניגער די זאַך וואָס גייט אַריין אין דער אַנדערער זאַך — העק, אונזער לעבן איז די זאַך וואָס גייט אַריין אין דער אַנדערער זאַך... מיר זענען אין א שטענדיגער מלחמה מיטן לשון, און דאָס איז דער שורש פון אַלע פראָבלעמען דאָ. אפשר דאַרף טאַקע נישט יעדער וויסן פונקט די נעמען פון בוי-געצייג; אפשר דאַרף טאַקע נישט יעדער קענען ענגליש. אונזער 'שפראַך' אָבער, איז די שפראַך פון 'דע טינק דעט קאָנעקטס דע טינק.' ס'איז נישט אידיש; ס'איז נישט ענגליש — ס'איז פוסטקעפיגקייט. ס'איז דאָס נפש-הבהמי, דער סאָפטווער אויף וועלכן אונזער געזעלשאַפט אָפערירט, און מיט יעדן נייעם אָפדעיט קומען גאָר צו נאָך באָגס.

"ווי איידער זיך אויסצולערנען די נעמען פון געצייג און באַרריכערן אונזער ווערטער-באַזע, איז פאַר אונז מער ניחא צו קריכן אין דער זומפיגער בלאָטע מיט א קליין פעקל אַדיעקטיווע קאָנטראַסטן אין דער האַנט: קליין, גרויס, לאַנג, און קורץ. א גרויסער מעסער, א קליינער מעסער, און נאָך א קלענערער מעסער; א מעסער וואָס לויפט שיף, שמאָל פון אויבן, בייגט זיך אביסל פון אויבן, דרייט זיך אַרום פון אויבן, איז ברייטער אויבן ווי אונטן, א מעסער מיט א לאַנגן שפּיץ, טיפע ציינדעלעך, און אוודאי אַזוי שאַרף! זייער שאַרף — ראש-השנה'דיג שארף! מַגָּל טייטשט דער מלמד איז א סאָרט מעסער צו שניידן תבואה, און חֶרְמֵשׁ איז וואָס? חֶרְמֵשׁ איז אַן 'אַנדערער סאָרט' מעסער, אויך צו שניידן תבואה. זייער גוט געקענט די וואָכנדיגע סדרה! זאָל עמיצער וואַגן צו זאָגן אַז מַגָּל אויף אידיש איז א 'סערפ,' און חֶרְמֵשׁ איז א 'קאָסע,' דאַן שלעפט ער אַפיר אַרכאַיזמען, דאַן באַלעסטיגט ער דעם לייענער מיט פרעמדע ווערטער. אָט אַזאַ שפראַך הייסט חוזק געמאַכט פון דער מענטשליכער אינטעליגענץ.

"למען האמת, מעסער אַליין איז נישט די פראָבלעם דאָ. אפילו אין ענגליש, וועלן פאַרשידענע קיך-געצייג, א שטייגער, זיך ענדיגן מיט מעסער. מעסער דאָרט איז אָבער א צונויפגעהאָפטן וואָרט, און נישט באַגרעניצט צו די זעלבע אויסגעשעפטע אַדיעקטיוון וואָס אדם הראשון האָט גענוצט צו באצייכענען אַלץ פון זיין נאַקעטקייט און צוקונפטיגע גלגולים, ביז זיין ווייב, שלאַנג, און להבדיל גאָט."

## וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְקַדָּשׁ

— שלעפסט?

יאָסל ציט אַריין, טיף, נאָך טיפער, די חַדְרֵי-בֶּטֶן הייבן אים אַזש אָן ציטערן. "אייזן!" הוסט ער אַרויס פונעם רויך-וואָלקן, אַנטשלאָסן נישט צו דערלאָזן דאָס געהוסעכץ אָנמאַכן ביטול-תורה. "אייזן! אַלץ איז ביינונז אייזן. מ'האָמער א ווייך אייזן, און א האַרט אייזן, א דין אייזן, א דיק אייזן, אַן אייזן וועלכס קומט פון דער פראָנט, און אַן אייזן וועלכס גייט צו דער בעק. א רונדיג אייזן, א באַקסעדיג אייזן, און אַן אייזן וואָס פאַרמאָגט א לאָך פון אינעווייניג. א לאָך בערך אַזוי גרויס ווי א דיים, אפשר א קוואָדער; א לאָך וואָס קוקט אויס בערך אַזוי ווי דער שעיפ פון א סטאַפ-סיין.

"סטאַפ-סיין שעיפ? מיינסט אַן אָקטאַגאָן? יעדער מגדול ועד קטן רעדט איצט הייסט עס 'סיין-שפראַך…?' נו, ננית! האָבן מיר געפונען א טרעפליכן אוניווערסאַלן אָביעקט, און איז שוין געווארן ווי אַזאַ סינאָנים. וואָס איז אָבער מיטן שעיפ 'כמעט' ווי א סטאַפ-סיין? א סטאַפ-סיין, נאָר מיט זיבן עקן? מיט ניין עקן? אידיש? ננג, ענגליש איז גוט. נאָר דער פוילישער איד? ניין, דו מעגסט אויך, שמענדריק! מיש אַריין ענגליש (גריכיש/לאַטייניש סיי ווי). 'כמעט' ווי א סטאַפ-סיין!

"ס'איז דאָך נישט אַז פונקט ביים אָקטאַגאָן האָט מען ביי אונז אַוועקגערויבט דעם ווערטער-באַגאַזש. סוד: מיר קענען בדרך כלל נישט קיין פשוטע געאָמעטריע. דעמאָלט אפשר איז די פראָבלעם נישט אידיש; אפשר איז די פראָבלעם נישט דאָס זיך צוריקהאַלטן פון אַריינמישן ענגליש. קיינער זאָל נישט שרייבן העפטאַגאָן (צי זיבנעק), יעדער זאָל שרייבן 'נאָרמאַל,' און זיין באַפרידיגט מיט א וועלט וועלכע שטאָלצירט מיט איר שפראַך-עקספּאָ פון מעסער, אייזן, און 'כמעט' סטאַפ-סיין שעיפ, ווייל פלוני פונעם עם נבון וחכם מאַכט מיליאָנען, און מר. פלוני לאַכט אין די פויסטן פון העפטאַגאָן שמעקטאַגאָן. נישט בלויז קען ער נישט, נאָר ער איז גאָר בייז אויב א צווייטער איז גרייט אים אויסצולערנען; ער איז בייז אויב א צווייטער, א בן עשרים-ולמעלה, זאָגט אי אפשי — 'נעם דיר דיין פוסט לינגאָ, און קריך אַראָפּ דערמיט פון מיין צונג.' "

## וַיַּחֲנוּ בְּתָחַת-הַגָּדוֹלִיצִיע

"דער אידישער סופיקס '-ציע' — דער עפיטאָם פון שריפטליכער אויסגעצייכנטקייט. עפעס וואָס פאַרקערפערט די שטרעבונגען פון יעדן בחור'ל מיט אַן אויג אויף א שרייבן-קאַריערע; דער העכסטער און מערסט-סאָפיסטיקירטער שטאַפל אין שפראַכיגן לייטער, דאָרט וואו אפילו אידישע לעקסיגאָגראַפן האָבן נישט דערגרייכט. מ'ברעכט זיך אַריין באישון לילה אינערהאַלב די לייכט-באוואַכטע פעסטונגען פון

ענגליש, מ'קידנעפט א וואָרט פון דער tion/sion סופיקס-משפחה, און מ'שלייכט עס אַרויס פון דאָרט איינגעוויקלט אין א רעזשוואולקע. א וואָרט פון לאַטיינישן אָפשטאַם, אָבער געבוירן ביי ענגלישע טאַטע מאַמע — פאַרוואַנדלט אין דער אידישער '-ציע!' לאָ עֲדוּקְעִישְׁן יָאָמֶר עוֹד שִׁמְךָ, כִּי אִם עֲדוּקַצְיָע. מזל-טוב! אַרויסגעכאַפט די אידישע שפראַך מבירא עמיקתא, און זי אַרויפגעשלעפט לאיגרא רמא. גאונות! (דער טעות, כמובן, אז די אידישע ווערטער וועלכע טראָגן יאָ דעם ציע-סופיקס, זענען גלאַט אַזוי איבערגעזעצט פון ענגליש. להד"ם).

"לאָמיר זיך אַריינקוקן אין שפּיגל, און מאַכן א שטיקל חשבון-הנפש. נאָך פאַרן וואָקאַבולאַר אפילו, דאָס עלעמענטאַרע וויסן און יסודות פון שפראַך — דער צעבייטער פּנים פון אונזער אויסלייג און גראַמאַטיק. צי קען דער דורכשניטליכער יונגערמאַן שרייבן בעסער ווי דאָס קליינע אינגל? א מכה! דערוואַקסענע, ספעציעל אַזוי מענער, שרייבן אין דורכשניט בערך אַזוי גוט (שלעכט) ווי קליינע קינדער, און צומאָל נאָך ערגער. איז דאָס 'נאָרמאַל?' מיר ווייסן דאָך קוים דעם חילוק צווישן און/אין, צי/צו, די/דו — איז דאָס 'נאָרמאַל?' לאָמיר אפילו נישט גיין ביז שפּירן/שפּורן, שטימען/שטומען. אַנאַלפאַבעטן! באַצאָלטע 'אידישע שרייבער' וועלכע ווייסן פון מער ציע-סופיקסן וויפיל ס'עקזיסטירן בכלל אין דער אידישער שפראַך, אָבער ווייסן נישט אַז צו שרייבן 'די רבי' איז פרעכע אַמעראַצעס.

"מוסיף צו זיין חטא על פּשע, שטאָלפערן מיר זיך נאָך אָן אין די אומקאָנסעקווענצן (inconsistencies) פון די גרייזן גופא. ס'טייטשט נישט בלויז ניצט ער 'און/אין' גרייזיג, נאָר ער ניצט ביידע אָן קיין שום גאַנג — אַלץ איז אָפהעניג אין די אימפולסן פון בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם. מאָנטאָג פאַר חצות איין וועג, און דינסטאָג נאָך מנחה-גדולה פאַרקערט. (איז ער דאָך יאָ קאָנסיסטענט, ניין?). וואָס פאַסירט איז אַז ניטאַמאָל צו די גרייזן קען זיך דער לייענער צושטעלן. איראַניש, דער זעלבער פייערדיגער אָנהענגער פון דער אַזוי גערופענער 'געזעץ-און-אָרדערנונג' שיטה, דער וואָס זעט נישט וויאַזוי א געזעלשאַפט קען אַנדערש אָנגיין, דער איז אָפט העכסט באַקוועם צו לעבן אין א טאָטאַלער אָרטאָגראַפישער אַנאַרכיע. (אַה! כ'בין זיכער אז די סתירות וואָלט אַנדערש נישט געטראָפן זיין אַדרעס… ).

"ס'וויסט אָבער אַלץ אַז 'אידיש איז אָרעם.'"

## עַם עִמְקֵי שָׂפָה

"ענגליש קען ער נישט ווייל אידיש איז זיין שפראַך, זיין מאַמע-לשון, און צווישן שלא שינו את לשונם און חדש אסור מן התורה, האָט ער זיך אויסגעבויט א 'סעיף-ספעיס.' למעשה קען ער אָבער נישט קיין אידיש, ווייל אין אַמעריקע רעדט מען ענגליש! פאַר אַראַמיש דאַרף ער 'אַרטסקרול,' און לשון-קודש זאָגט ער האָבן זיי אינגאַנצן פאַרדרייט. נ"ך און דקדוק געהערן די משכילים, יוצרות זענען באַקסעס צו טשעקן אין מחזור, און תהילים 'זאָגט' מען נאָר. (א מין פענאָמען פון זיך וואַרפן מיט שטיקער טעקסטן, בעל-פה גאָר, פאַר א יובל יאָרן, אָן בכלל פאַרשטיין די פירוש-המילות. שטערט אים גאָרנישט — קיצלט אים ניטאַמאָל. רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה). קומט ער מיר אָבער דרייען א ספאָדיק אַז אידיש איז אָרעם. אידיש איז אָרעם? אפשר איז פשוט דאס לשון דיינס אָרעם! פאַרצייטישע ווערטער? הממ, אפשר איז דיין מוח אַביסל פאַרצייטיש!

"אַז מ'קייעט האַרטע שטרוי פון צופרי ביז ביינאַכט, דעמאָלט איז אידיש אָרעם. דיין שפראַך איז אָרעם ווייל דיינע ידיעות זענען אָרעם, און דיינע ידיעות זענען אָרעם ווייל דיין שפראַך איז אָרעם. די צוויי גייען האַנט ביי האַנט, געקניפט און געבונדן. אז מ'לייגט אין א סיסטעם אַריין דרעק, דערוואַרט נישט אז זי זאָל אויסשפייען גאָלד. אפילו אויב זאָל עמיצער יאָ קונה זיין ידיעות אָן דער הילף פון שפראַך, דאַן קען ער די ידיעות נישט איבערגעבן אָן קיין שפראַך. (די הימלישע קאָנטער-טעראָריזם סטראַטעגיע, באַקאַנט אַלס 'אָפּעראַציע מִגְדַּל-בָּבֶל').

"סיי וועלכע פראָפעסיע ס'וויל זיך עמיצער לערנען, דאַרף מען זיך ערשט באַקאַנט מאַכן מיט א ספעציפישער טערמינאָלאָגיע. וואָס קוקט פאַרן דרויסנדיגן אויס ווי א קאָמפליצירטער וואָקאַבולאַר, איז דווקא נישט קאָמפליצירט, און איז דער מערסט-עפעקטיווער מהלך פאַרן פאכמאַן באַהאַוונט אין יענעם פעלד. די טערמינאָלאָגיע פאַרשפאָרט א וועלט פון זיך דאַרפן דרייען מיט 'דע טינק דעט קאָנעקטס דע טינק ענד גאויס אינטאָ דע אָדער טינק.'"

## אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵלָּא

"סעלצער, קאָוק, אדער ביר?" עפענט מיר יאָסל דעם פרידזשידער. כ'פאַרקלער מיך אויף א קורצער ווייל שוקל צו זיין די משקאות. אודה ולא אבוש, יעדעס מאָל וואָס כ'קריג אַן אמת'ע בחירה שפירט זיך מיר באַזונדער גוט... כ'צייג אים אָבער אָן אויפן פלעשל שאַמפאַניער אַנשטאָט, שעמעוודיג.

דאָס טונקעלע פלעשל האָט זיך אַרויסגעבויגן פון  פרידזשידער'ס טירל, און געשמייכלט צו מיר גראָד אין די שוואַרצאַפלען אַריין. דער שלאַנקער אויסגעשניצטער האַלדז איז געווען פאַרוויקלט אין אַן עלעגאַנט גאָלד-פאַפיר, און דער בריט-געפאָרעמטער אונטערשטער חלק איז געווען פאַרדעקט מיט א ווייס קלאַסיש-פראַנצויזיש לעבל. א קאַלטער שווייס האָט געשלאָגן אין פרידזשידער — ס'פלעשל איז געווען דורכגעווייקט נאַס. כ'בין דאָך נאָר א מענטש, און דאָס פינטעלע אֲסִפְסַף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ האָט זיך פאַרגלוסט א תאווה, דאָס שפייעכץ אין מויל איז מיר פעט געוואָרן.

"גאָו פאָר איט," זאָגט מיר יאָסל, "שיס אויף דעם בחור." כ'האָב מיך פאָרט געשפירט ווי א שטיקל חזיר, אַן אויסניצער. מ'רעדט דאָך פון א טייער פלעשל וואָס יאָסל זעלבסט וואָלט זיך נישט דערלויבט. באַקומען האָט ער עס נאָכן געוואונען קעגן א טראָמפּסטער א געווינט איבער די וואַלן. יענער האָט זיך אַרויסגעדרייט פון באַצאָלן ווי א מענטש, כאָטש האָט ער אָבער מודה געווען אינעם פאַרלוסט. אַנשטאָט אַהין געבן דעם אָפּגעשמועסטן סכום געלט האָט ער אַרויסגעשלעפט פון די אוצרות זיינע אונזער צדיק דאָ. (אוצרות פאַרמאָגט ער א דאַנק טראָמפּ, וואָס ווי ער זאָגט, איז געווען היסטאָריש גוט פאַר דער עקענאָמיע...). יאָסל האָט אָבער גערן מסכים געווען אַז כ'זאָל ביי אים לייכטער מאַכן די וואָג פון פלעשל — וועט מ'טריפֿעווינט אויף די גרינע גראָזעלעך איז כל מה דעביד רחמנא לטב עביד.

"א באַגרעניצטע שפּראַך פראָדוצירט א באַגרעניצט וועלט," שיסט דער שאַמפּאַניער אויף מיט פּאַטאָס — יאָסל אָבער רעדט וויטער, ווי גלייך ער וואָלט אַנדערש געקריגן גחלי רתמים — "און א רייכע שפּראַך פּראָדוצירט א רייך וועלט. געוויס ווי מוזיק, ס'איז מעגליך צו שאַפן א קאָמפּאָזיציע אָדער שפילן א ליד מיט בלויז איינצלנע נאָטן אין אַן איינציגער אָקטאַווע, אָן קיין 'פלעטס' און אָן קיין 'שאַרפּס' — מ'קען. מ'קען לאָזן די וועלט הערן א סקולענער 'צַוֵּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב' דורכן אַריינקלאַפּן מיטן אצבע איינציג-וויז אויף א האַנטפול וויסע שליסעלעך אין א קליינער אָפּגעפליקטער פּיאַנע. אוודאי קען מען! א גוטער פּיאַניסט באַווייזט אָבער מיטן אינסטרומענט וואונדער."

כ'קוק מיך איין אויפן בלעזלדיגן שוים אינעם באָקאַל (אָה, הייסט עס א flute glass, אַהאַ! גאַט איט! איי. גאַט. איט! ביי ענק אינדערהיים זאָגט מען אויך באָקאַל, ניין? ער קומט פשוט פון אַזאַ סאָרט שטוב. שלאָג אים. אָדער רופט מען עס דאָרט יאָ גלעזל, אַזוי ווי יעדער איינציגער נאָרמאַלער מענטש וועמען איך קען. גרויסער חכם, גייט טוישן די וועלט. קיפּ מי פאוסטעט פליז.) כ'וואַרט אז דער שוים זאָל זיך זעצן כדי כ'זאָל קענען אַריינגיסן נאָך. כ'שפּיץ אָבער אָן מיינע אויערן צו יאָסל'ס רייד, כ'בין דאָך נישט דאָ געקומען אַבי אויף שוואוילטאָג, אָפּצובערענען א ליל-שישי. כ'גיס אויך יאָסל'ן אָן א גלעזל, כאָטש וואָס געזאָגט האָט ער מיר קלאָר אז ער גייט איצט נישט טרינקען

קיין אַלקָאהאָל — "אין מערבין שמחה בשמחה." זאָל ער אָבער יאָ שפּירן דעם טעם פון א טראָמפּ-פאַרלוסט, און זאָל איך שפּירן ווייניגער אויסניצער.

לחיים! קלאַפּן זיך די באָקאַלן צונויף — אָך, זייער גוי'אישׁ, אַן איבל.

## מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה'

"שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם," חוש'ט מיר יאָסל אַרום מיטן פּסוק אין ישעיה, א פּסוק אָפּט גענוצט דורך מאַנכע אפּיקורסים לייַדער, ווי אַזאַ לחש ביים אַריינשאָקלען זעק אָנגעשטאָפּט מיט כל דבר אסור אין גריבל פון נפלאות הבורא. יאָסל איז אָבער א איד א שטאַרקער מאמין בה' ובתורתו, א איד וועלכער לעבט מיטן באַשעפער, לייגט זיך און שטייט אויף מיטן שִׁוִּיתִי ה'. "דער רבונו-של-עולם האָט אין דער פאַרצווייגטער בריאה זיינער באַשאַפן אַזויפיל הערליכע, רייכע, קאָלירפולע, און אַראָמאַטישע וועלטער. יעדעס איינציג וואָרט מיט א סיבה געווען, וואָס, פאַרוואָס, וועלכן, און וויאַזוי. נישט דאָ אַזאַ זאַך ווי 'סתּם' א סינאָנים — 'סתּם' א סינאָנים איז כּפירה!

"אַז דאָס מענטשעלע קריכט אַריין אינערהאַלב די אַנאַלן פון לשון, און הייבט אָן אויסצושמעקן דאָס שפּראַכיגע האָבּ-און-גוטס, שלאָגט זיך תּיכף אַרויס ממעמקים א 'מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה'.' די פאַרפלאָכטנקייטן — אין סוף! די סובטילע ניואַנסן אין יעדן איינציגן טערמין; די באַדייטנדיגע און דעליקאַטע אונטערשיידן אין יעדן איינציגן סינאָנים. אַמאָל דערגרונטעוועט מען זיך אַזש צו סודות אינעם באַשאַף! די חושים און אפילו אברים, פּסיכאָלאָגיש און אפילו פיזיאָלאָגיש. אַלץ אין האַרמאָניע, און מיט דער זעלבער מסקנא: 'מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה'.'

"דער שרייבער קען זיך שפּילן מיטן שפּראַך-אינסטרומענט אין דער לעקסיגער פילפאַרביגקייט. בודק זיין דעם ברייטן ספּעקטער (spectrum) פון אויסדריקליכקייט, שטעלן יעדן קאָליר באַזונדער אונטערן מיקראָסקאָפּ, און באַאַרבעטן די אומבאַגרייפליכע צאָל שאַטירונגען (tints, tones, and shades). דערנאָך קען מען אַהערשטעלן א שעפּערישן פּראָדוקט פאַרן נאַקעטן אויג, מיט דער אויסברייטערונג פון די אויבנאויפיגע שפּראַך-גרעניצן ווי א בייפּראָדוקט. פּרעג איך אייך, אַזוי צוריקצואוואַרפן דעם כביכול אין פּנים אַריין?"

(נו שוין. וואו קען מען גיין אים הערן זאָגן שאַלעשידעס תורה? טו מיר א טובה! ווי האָט יענער געזאָגט דאָרט, שאַט אָפּ ענד סינג. וועלמיר נישט דאָ קיין פרישער מורה. איך האָב מיר מיין רבי, איך דאַרף נישט יאָסל זאָל מיר געבן א לעקציע אין אמונה. כ'קען נאָך אַזוינע יראי-שמים ווי ער. און אַז מ'רעדט שוין, זאָג דעם יאָסל'ן אַז ער זאָל געבן דעם שיעור אויף א ווידעאָ בשעת'ן זיצן ביים רעדל, מיטן טיקטאַק פון די בלינקערס אינעם בעקגראונד. ווייל פון זיין קליינעם אָפּיס וויי'ס איך נישט צו כ'קען מקבל זיין סיי וואָס...).

## שְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע

"אוודאי פאַרמאָגט אידיש אַרכאַיזמען, וועלכע שטויבן מיט רעכט, און נישט דאָ קיין זין זיי אַרויפצושלעפּן ממצולות. ס'איז אָבער זייער נאַריש צו באַשולדיגן יעדעס אומבאַקאַנט וואָרט אין זיין פאַרצייטיש. אין יעדער לעבעדיגער און געזונטער שפּראַך ריטייערט מען כסדר וועלכע. דאָס פּאַסירט אָבער געוועלכיך וועלכע אין זעלבן פּלאַץ זענען שוין אויפגעקומען אַלטערנאַטיוון. ביי אונז איז אָבער קאַפּויער. די אַלטע וועלכע קוילעט מען אויס אָן קיין רחמנות, בעת די יונגע זענען אומפּרוכטיג.

"א לעבעדיגע שפּראַך וואַקסט כסדר, וועלכע גרעסער, ברייטער, און רייכער. אונזער אידיש אָבער — ענד ביי עקסטענשאָן אויך 'אונזער' ענגליש — האַלט אין איין איינשרומפּן. נישט בלויז זענען מיר נישט מוסיף קיין נעאָלאָגיזמען (נייע וועלכע), און נישט בלויז קוקן מיר זיך נישט אום אויף מאָדערנע וועלכע אין תחומים וואו דער פאַריאָגטער און פאַרפלאָגטער שטעטלישער איד פון אַמאָל האָט נישט פאַרמאָגט קיין סך צוטריט אדער השגות (וויסנשאַפט, פילאָזאָפּיע, מוזיק אא"ו), נאָר אויך זיין שמאַלציג האַנדל-וואַנדל אידיש פון ליידן און פריידן; זיין שפּראַך פון כאַטקעס, ליבע, און גזלנים, פון פּראַקן, קרעכצן, לעסטערן, און זשליאָקען — אַלץ באַגראָבן מיר אין דר'ערד אַריין.

"אָחד מִנַּי אָלֶף: וויאַזוי זאָגט מען אויף אידיש ceiling? צוויי אידישע וועלכע וואָס איר וועט (לפחות איינס) מסתם אָנטרעפן אויב נעמט איר א (הסכמה-לאָז) אידיש בוך אין דער האַנט: דער סופּיט, און די סטעליע. די צוויי זענען לגמרי נישט קיין פאַרוואָרפענע טערמינען, ביידע גאָר שטאַרק פאַרשפּרייט איבער דער ברייטער אידישער ליטעראַטור. ביי אונז אָבער זענען זיי שוין אַרכאַיזמען. און וואָס איז די אַלטערנאַטיוו, סילינג? הלוואי! ביי אונז אָבער עקזיסטירט בלויז דער 'דאַך.'

"מיטן רופן דעם ceiling 'דאַך', עלימינירן מיר בידים ניואַנס פון שפּראַך. (דאַך = roof). אמת, דאַך איז טאַקע א מער אַרומנעמיגער טערמין אין פאַרגלייך צו ceiling. אויב עמיצער באַציט זיך אָבער דווקא צו א

ceiling, דאַן איז פּראָסט אַזוי אַמעראַצעס צו זאָגן דאַך, און קען אפילו פירן צו א צעמישענישׂ. אַזאַ עלימינירונג ברענגט לכאורה נישט קיין שום נוצן פאַר קיינעם. מ'שפּאָרט זיך גאָרנישט דערבייַ.

"דאָס אַרויסרייַסן אַזאַ חילוק, גיסט זיך אויך אַריבער צו אונזער ענגליש. היימישע יונגעלייט ביים (פּראָבירן צו) רעדן ענגליש, וועלן טיילמאָל זאָגן roof ווען זיי באַציען זיך צום סופיט. וכהנה רבות. פון אונזער ענגליש קען מען א סך מאָל דערשנאַפּן 'אונזער' אָרעם אידיש, און וויס-ווערסע. ווייל ווי געזאָגט אויבן, ס'איז נישט ענגליש אָדער אידיש: ס'איז דאָס נפש-הבהמי. אַזאַ מהלך אונטערדריקט נישט בלויז שעפּערישקייט, נאָר ווי די שפּראַך ווערט אָרעמער, ווערן אויך די מוחות אָרעמער, און ווי די מוחות ווערן אָרעמער, ווערט אויך די שפּראַך אָרעמער."

## טאָמס און יְדִיד נֶפֶשׁ

פיין געזאָגט! וועמען איז מען מכבד מיטן יְדִיד נֶפֶשׁ? מ'קען שוין אָנצינדן די לעקטער? כ'מיין אַז כ'האָב שוין געהערט די פּראָבלעם... א לעזונג האָסטו אויך? וואָס טוט מען דאָ תכלית? אַלץ פיינע תורות, אָבער למעשה גייט זיך דער עולם אָנשטאָלפּערן אין אומבאַקאַנטע ווערטער, און דער אַפּעטיט וועט אַנטרונען ווערן. דו ווילסט זיין גערעכט, אָדער דו ווילסט דער עולם זאָל לייענען? — טאָמס! האָסטו? שאָקל אַריין ביטע. אָט אַזוי! טרי איז א טשאַרם. די יאַפּטשיק איז געווען דערהויבן — האָסטו אַליין געמאַכט אָדער געקויפט? (כ'דאַרף דאָך וויסן וויפיל פּראָצענט אמת ס'קען אין קאָמפּלימענט אַריינגיין; כ'דאַרף דאָך וויסן די פונקטליכע אמת-בולשיט פּראָפּאָרציע [ratio] ...) שכח נאָכאַמאָל פאַרן שאַמפּאַניער — חבל על הזמן!

## בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי יֹשֶׁבֶת

יאָסל שטעלט קלאָר אַז דאָס שאַרפּע גערעדעכץ ביז אַהער איז נישט מער ווי "טאָף לאָוו." אַנדערש פונעם יצר-טוב, א שטייגער, זאָגט יאָסל אַז ער זעלבסט איז נישט קיין גרינער — "בתוך עמי אני יושב!" ער איז אויך געבוירן געוואָרן אין שטאַל אויפן פאַרם, געקייעט שטרוי און געפּאָכעט דאָס קליינע זנב'ל מיט די עקודים נקודים וברודים בינאַזאַם... העק, ער איז אין פאַקט אַן עקוד, נקוד, וברוד זעלבסט. געפּאַשעט מיט דער זעלבער סטאַדע; אין זעלבן געמיש פון זבל ומלקוש. זיך געלאָזט מעלקן — געוויס פאַר זיין

אייגענער טובה — און זיך אויך געלאָזט קאַטעווען תחת שבטו יעדעס מאָל דער נומער צען איז געפאַלן בגורלו. א קאָמפּולסיוואר ציילער געווען דער פּאַסטוך, א ראַנדאָמיזירטע סיסטעם, אָבער ווי ער זאָגט, איז ער משום איזו סיבה אָפּט געווען דער צענטער. ס'דערוועקט נאָך אפילו היינט ביי אים טראַוומע (trauma) וועו מ'דאַרף זיין וועזן אויף א צענטער צו מנין. (ברעקינג ניוז! דזשאָסט קאָנפורמד: ער איז א וויקטים! ער איז א וויקטים, און אונז אַלע גיימער יעצט דאַרפן ליידן).

ממילא איז ער נישט דאָ צו זאָגן מוסר — וואר האָט אים בכלל געפרעגט — נישט צו בלעימען, און חלילה נישט קוקן פון אויבן אויף אַראָפּ. פאַרקערט, גאָר גוט וויסט ער און פאַרשטייט אַז מיר זענען טאַקע נישט שולדיג אין אונזער אייגענעם מצב, און ס'קומט זיך אונז טאַקע א סך קרעדיט אויפן פּאָרשריט וואָס מיר מאַכן יאָ. אויב נעמט אָבער יאָסל אויף זיך דעם טיטל "שרייבער," דאַן קען ער נישט מיט א ריין געוויסן ניצן דעם אייגענעם שופר צו מוטיגן פּוסטקעפּיגקייט, במישרין או בעקיפין; ער וויל נישט, קען נישט, און וועט נישט זיין קיין קאַטאַליסט (catalyst) אין צעמענטירן דעם פאַרגרעבטן סטאַטוס-קוואָ.

וואָס זאָל זיין דער ענטפער איינמאָל מיר זענען שוין אינעם פּלאָנטער, איינמאָל די סיסטעמאַטישע באַרויבונגען פון אַן עלעמענטאַרער דערציאונג הצליחו וגם עשו פרי — זיך אַריינצוגראָבן נאָך טיפער אין דער בלאָטע? לאָמיר נישט לאָזן דערצו אַז דער וויקטים-סטאַטוס זאָל באַשטימען די פּעאיגקייט, זאָל דעפּינירן די שעפּערישקייט, און קריגן מער קאָנטראָל איבער אונזער הלוך-ילך און משא-ומתן. מיר זענען טאַקע נישט שולדיג, אָבער פון שפּילן דעם וויקטים-קאַרד וועלן מיר פון זומפּ נישט אַרויסקריכן, כאָטש וואָס לעולם האָבן מיר טאַקע אַלע רעכטן וויטער צו דרעפּטשען דערין, פּושט זיין ידים ורגלים, און אָנקוועלן מיט תּענוג פונעם "וואָס פאַרשטייט א גוי!"

יאָסל וויסט גאַנץ וואויל אַז מ'קען נישט אינגאַנצן אַוועקמאַכן דעם "סור-מרע" לאַגער. דאָס איז וואָר אפילו אין אַלגעמיין, אפילו אינערהאַלב הויך-געבילדעטע צירקלען. לכל זמן ועת. ס'וועגדט זיך אַלץ אינעם זשאַנער, מעדיום, ציל, מדרגה אין פּאָרמעלקייט, אא"וו. ליטעראַטור אָבער איז אַן אַנדערע מעשה. די רעדע דאָ איז נישט איבער שרייבן מעדיצינישע עצות, צי אַרטיקלען אין סיי וועלכן אַנדערן תחום וואו דער אינהאַלט איז קריטיש, און מוז שטענדיג זיין די איינציגע, און זיכער אַזוי די העכסטע, פריאָריטעט. שפּראַך דאָרט איז בלויז א מיטל. אין ליטעראַטור איז די שפּראַך אויך א מיטל, אבער דאָס מיטל איז אַן אינטעגראַלער חלק פון דער ליטעראַטור גופא — וּמָתָק שְׂפָתַיִם יֹסִיף לֶקַח.

## איכות > כמות

דער גרויסער אידישער לינגוויסט, מרדכי שעכטער, ענדיגט די דאָזיגע רעדע מיט די ווערטער: "מ'קען נישט גאַראַנטירן קיין קיום [פון א שפּראַך] בלויז מיט דער הויכער קוואַליטעט פון שפּראַך, מ'קען אָבער יאָ זאָגן אַז אויב עס וועט קיין איכות נישט זיין, וועט קיין כמות אויך נישט זיין." (א דאַנק פּראָפעסאָר לאשיצער פאַרן צושיקן דעם לינק). מרדכי שעכטער טרעט דאָרט אַרויס אין שטיצע פון פאַרבריייטערן די גרעניצן פון דער אידישער שפּראַך, איינצושליסן ווערטער פון פּרישע תחומים און נייע דערפינדונגען פונעם דור. דאָס איז געווען מיט כמעט פופציג יאָר צוריק. וועלן מיר קוקן אָבער אויף אונזער לאַגע הייַנט, ווי טיף אין תחת-הגדוליציע מיר געפינען זיך, בייסט דער אמת. נאָר בעת וואָס ער האָט געראַטן דווקא פון אידיש, גילט ביי אונז די וואָרהייט פון זיינע ווערטער אויף שפּראַך בכלליות.

"קנאָו יור אוידיענץ" — דער ערשטער סעיף אין הלכות שרייבערייַ. (עוועד הערד אָוו ר' יוסף קאַרו? סתם פאַר אינטערעסאַנטקייט, זיין שולחן ערוך קענסטו אויך, אָדער נאָר וואָס דער נידריגער גוי זאָגט ווייסטו?). יאָסל טענה'ט אַז ער שרייבט נישט עפּעס וואָס דער לייענער מוז לייענען. דער "וועקער" אַפּעלירט צו אַן עולם וואָס זוכט לייען-מאַטעריאַל פון א הויכער קוואַליטעט, מיט א שטערקער געוויכט אויף איכות אין פאַרגלייך צו כמות.

טעאָרעטיש געראַדט, אויב שטייט דער לייענער נישט גלייך מיטן ניוואָ, קען מען פּראָבירן צו לעזן די פּראָבלעם אויף צוויי וועגן. אָדער שלעפּט מען אַראָפּ דעם ניוואָ צו זיך, אדער הייבט מען זיך אַרויף צום ניוואָ. אויב דער לייענער איז צופרידן מיטן סטאַטוס-קוואָ, זאָגט מיר יאָסל, דאַן אשרי לו ואשרי חלקו. אפשר גאָרנישט שלעכט דערמיט, גאָרנישט שלעכט מיטן זיין א פויער. מ'קען מאַכן מיליאָנען, מ'קען גאָר דערוועלט ווערן אַלס פּרעזידענט פון די פאַראייניגטע שטאַטן, מ'קען ווייטער אָנגיין מיט א באַגרעניצטן וואָקאַבולאַר וואָס באַשטייט פון אומגעפער זיבעציג ווערטער. "היידראָסאָניק, הייפערסאָניק," מאַכט נישט קיין נפקא-מינה, אַלץ איינס. לֹא נָאוָה לְנָבָל שְׂפַת יֶתֶר. אַזאַ איינער פאַרמאָגט גענוג און נאָך וואָס צו לייענען, און אַזאַ איינער קען נישט און וועט נישט קריגן דאָס רעכט אַראָפּצושלעפּן דעם ניוואָ פון דער דערציילונג פאַר די מבקשים. ( מבקשים? וואָלטסט געמעגט אַריינלייגן דאָ א להבדיל… ).

ווי געזאָגט, איכות איז פאַר יאָסל'ן וויכטיגער ווי כמות. דאָס גייט אַרויף אי אויף דער קוואַליטעט, אי אויף דער לייענער-באַזע. אַזוינע לייענער וועלכע ווילן באַפרייען די מוחות זייערע פון א צמצום וואָס לאָקערט נאָך שפּראַך און באַגריף זיי צו דערוואַרגן; אַזוינע לייענער וועלכע קענען באַשטיין אַז דאָס זויערע גלות זאָל נישט ליגן אויסגעאָסן אויף ממש יעדן איינציגן פּאַראַגראַף באַזונדער; אַזוינע לייענער וועלכע אַנטזאָגן זיך פון קאָרמען יעדן ליטעראַרישן געברויך מיטן זעלבן שיסל היי פון שטאַל. פאַר זיי איז די

דערציילונג געשריבן געווָארן. א הייפל יראים ושלמים איז פאַר אים מער ווערט פון טויזנטער בַּרְבּוּרִים אֲבוּסִים.

## גלאָסאַר

יאָסל איז נישט דאָ צו פיניגן. ער ווייסט און פאַרשטייט אַז זיך אָנצושטאָלפּערן אין יעדער צווייטער שורה ביים לייענען איז נישט קיין מהלך, נישט קיין עסק אפילו פאַר אַזוינע וועלכע שעצן איכות. מ'קען אַזוי נישט לייענען, און זיכער אַזוי נישט הנאה האָבן. זאָרגט אייך אָבער נישט. דאָס איז נישט דער ציל; דאָס איז נישט די דערציילונג.

איר גייט זיך נישט דאַרפן ברענען די ציין — איר. גייט. זיך. נישט. דאַרפן. ברענען. די. ציין. ס'האַנדלט זיך דאָ פון א (רעלאַטיוו) קליינער צאָל וועלכער, און נישט קיין וועלכער אריינגעהאַקט אַבי צו טעסטן דאָס סבלנות פון פאַפיר — דווקא לאו. די וועלכער וועלכע קענען אייך אפשר זיין אומבאַקאַנט, האָבן אַלע א סיבה פאַרוואָס זיי זענען אַריין, יעדעס איינציג פון זיי לְהַגְדִּיל מַעֲשֶׂה וּלְהַאֲדִירָה. און פאַר יענע וועלכער, שטעלט יאָסל אַהער א גלאָסאַר (א וואָס?) געגנצליך בחינם. (קרעדיט פאַר ראובן וועלכער האָט בורר געווען אוכל מתוך אוכל, אַרויסגעקלויבט די וועלכער פון דערציילונג פאַרן גלאָסאַר).

דער גלאָסאַר איז אויסגעשטעלט לפי סדר הא"ב, און דעקט די אַלט-נייע אידישע וועלכע איר וועט טרעפן אין דערציילונג. אויב וואָלט איר געלייענט סיי וואָס אויף ענגליש און נישט פאַרשטאַנען, דאַן וואָלט איר געווויס געגוגלט צי געקוקט אין א וועלכערבוך. די זעלבע איז דאָ, צוגעשטעלט אויף דעם שענסטן אופן, בעיקר איבערגעזעצט אויף ענגליש — תַּפּוּחֵי זָהָב בְּמַשְׂכִּיּוֹת כָּסֶף, דָּבָר דָּבֵר עַל אָפְנָיו.

דער גלאָסאַר וועט דערשיינען אין וועקער צוזאַמען מיט דער דערציילונג, און וועט בעזר השם ווערן אַרויפשטעלט אין די קומעדיגע טעג אויך דאָ אין שטיבל. דורכצוקוקן דעם גלאָסאַר איידער איר הייבט אָן לייענען די דערציילונג איז רעקאָמענדירט, אַזוי וועלן די שורות פאָרן געשמירט.

## כֹּחַ-הַיָּחִיד

יאָסל, ווי געזאָגט, "קומט אַריין אין 'וועקער' קלאָר!" פֿלאַנט איר אויך צו באַרייכערן אייער וואָקאַבולאַר, דורכקוקן דעם גלאָסאַר פאַרן לייענען, און אַריינקומען אין "וועקער" קלאָר? דער כח-היחיד ליגט אין אייערע הענט! צי איר קוקט אָבער דעם גלאָסאַר פאַרדעם, נאָכדעם, אָדער דאַרף אינגאַנצן נישט צוקומען צום גלאָסאַר — ווי אַר אָל אין דיס טוגעדער. #למעשה!

איי yield דע פלאָר!

---

פאַר די וועריטער אינעם אַרטיקל וועלכע קענען זיין אומבאַקאַנט, און האָבן נישט דעם באַדייט אויפן פלאַץ, זענען אַלע זייער ענליך צום ענגלישן וואָרט. צום ביישפיל: עמאַנציפירן — emancipate; טאַטואירט — tattooed, אא"וו.

די איבריגע:
טשודאק — weirdo
גאָלע — pure, sheer
שלענדערן זיך — meander
דרעפּטשען — hobble, limp, drag a foot

אויב האב איך עפעס פארפאסט, לאָזט ביטע וויסן. א דאנק.